

**“SESSİZ GEMİ” ŞİİRİNİN
ANLAMBİLİMSEL/GÖSTERGEBİLİMSEL İNCELENMESİ**

*Kamil İŞERİ¹
Sercan DEMİRGÜNEŞ²*

ÖZET

Bu çalışmada Yahya Kemal Beyatlı'nın *Sessiz Gemi* adlı şiiri anlambilimsel/göstergebilimsel bir bakış açısıyla çözümlenecektir. Çalışmada öncelikle şiir çözümlemesine kaynak oluşturacak temel bilgilere yer verilecektir. Bu bilgiler ve bakış açısı ışığında, şiirin alanyazındaki incelemelerinde görülen “ölüm” izleğinin ötesinde bir “sonsuzluk” izleğinin bulunduğu savı anlambilimsel/göstergebilimsel açıdan, şiirde sunulan kavramların çağrışımlarından ve soyut-somut göstergelerin anlamlandırılmasından yararlanılarak kanıtlanmaya çalışılmıştır. Sunulan dünyanın yorumlanması ile yöntemsel bakış açısı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Sonuçta şiir çözümlenmesinde nesnelliği sağlamak açısından kuramsal belirlemelerin bakış açısını etkilediği ve çözümlenmenin bilimsel bir görünüm sunduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Şiir, Şiir Çözümlenmesi, Şiir Çözümlenmesi, Anlambilim, Göstergebilim, Yahya Kemal, “Sessiz Gemi”.

**THE SEMANTICAL/SEMIOTICAL ANALYSIS OF THE POEM
NAMED “SESSİZ GEMİ”**

ABSTRACT

In this study, a poem of Yahya Kemal Beyatlı named *Sessiz Gemi* will be analysed through a semantic and semiotic point of view. First of all, basic information which will form a basis in poem analysis will be included. In the light of this information and viewpoint, the assertion that the poem has an “eternity/infinity” theme beyond a “death” theme which is seen in the analysis of the poem in literature, is tried to be proven in terms of semantic/semiotic point of view, making use of associations of the concepts presented and the signification of concrete/abstract signs. There is a direct relation between the interpretation of the world presented and the methodical viewpoint. In conclusion, it is seen that theoretical determinations

¹ Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, kamiliseri@gmail.com

² Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı, sdemirgunes@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

affect the viewpoint to ensure objectivity and the analysis presents a scientific aspect.

Key Words: Poem, poem analysis, semantics, semiotic, Yahya Kemal, “Sessiz Gemi”.

1. Giriş

Dil, “Sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzen ve insanlar arasında bildirişimi sağlayan toplumsal bir olgudur” (Aksan 1998:13). Toplum tarafından oluşturulan her ürünün uzun yıllar varlığını sürdürebilmesi, o dilin uzlaşımalsal olarak ortaya koyduğu *kurallara* uyulmasına bağlıdır. Bu kurallara uyma çabası, bu ürünün kendi içyapısında bir kurallar bütünü oluşturmasına olanak sağlar. Bu açıdan dile bakıldığında, dilin kendi içinde kurallarının olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Aksan bugün bile özellikleri aydınlatılamamış, betimlenememiş aynı zamanda da bir dizge (sistem) olan dilin, birbiriyle iç içe ve çok sıkı ilişkiler içinde işleyen beş ayrı düzeninden söz etmektedir(1998:13): *Ses düzeni, bürün düzeni, biçim (yapı) sözdizimi düzeni ve anlamsal yapılar düzeni*. Bu belirlemeyle, dile beş açıdan bakılarak incelenebileceğine dikkat çekilmektedir. O halde dile bakış ya da dilsel çözümlenelerde bir *bakış açısı* sorununun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı, metnin türüne özgü niteliklere, çözümlenmede belirlenen bilimsel yöntemle bağlı kalmayı gerektirmektedir.

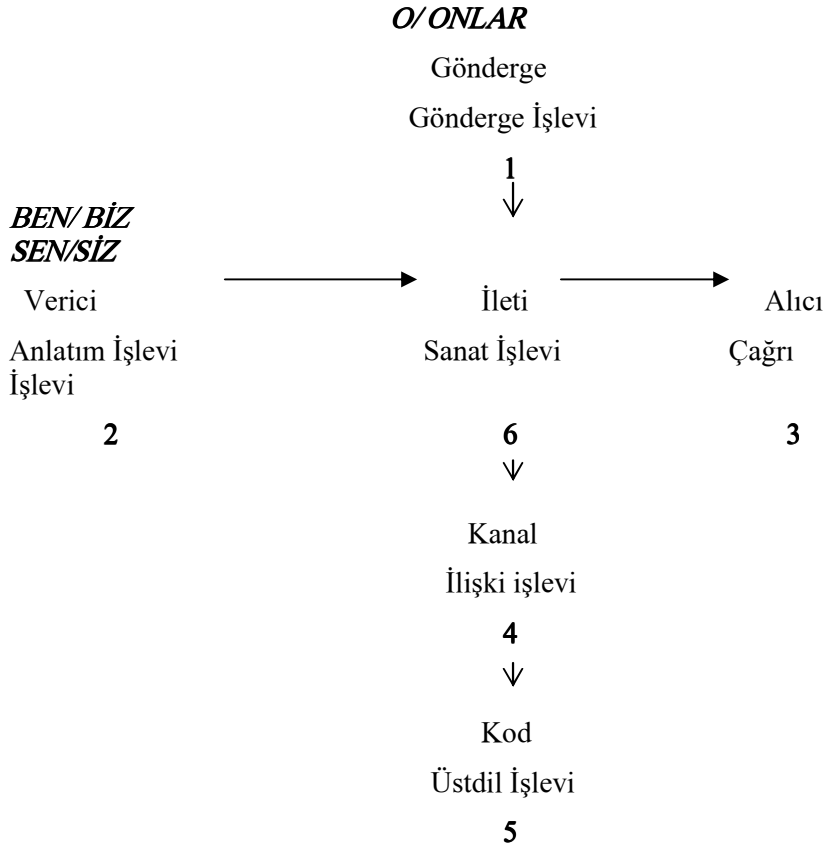
Şiir, bütün çağlar boyunca önce sözle, sonra yazıyla dile getirilmiş, kendine özgü yapısı ve özelliği olan yazımsal (edebi) bir türdür. Yazımsal metinlerin oluşturulmasının başlangıcından bu yana birçok değişikliğe uğramış ve ulusların yazımsal metinleri öncelikle şiir türünde oluşturulmuş ve geliştirilerek diğer yazımsal ürünler üretilmiştir. Yazının bulunuşundan önce şiir, toplumun ortaklaşa ürettiği bir ürün olarak değerlendirilirken, yazının bulunuşundan sonra ve günümüzde ise bireysel bir boyut kazanır. Bu nedenle şiir, kendi içinde tutarlı ve kendine özgü nitelikleri olan yazımsal türler arasında özel bir yere sahiptir ve çözümlenmesi en zor tür olarak adlandırılması (bk. Özdemir,1994:50) da bu yüzden olmalıdır. Şiirin imgelem gücü, sunuluşu, hissedilişi, sözcüklerin bireyde uyandırdığı duygusal değeri ve bireyin sözcüklerle kurduğu düşsel bir dünya oluşu şiiri şiir yapan özelliklerin başında gelmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Dilin günlük kullanımında bilgi alışverişi vardır ve şiir bilgi aktarmak için yazılmaz, anlatılmaz, şiirin aktardığı bir yaşamdır (yaşam biçimi, anlayışı, deneyimi... vb.). Şairin sunmuş olduğu bu yaşam da şairin imgelem gücünün, deneyiminin, özleminin, yaşantısının ve birikiminin sunuluşudur. Bir bakıma şiir “imgelerle düşünme sanatı” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dilin kullanımındaki farklılıklar onun farklı işlevlerinden kaynaklanmaktadır. Bu işlevler Organon modelinde üç öge olarak (*Bilgi verme, anlatım ve ikna etme*) belirtilmiştir. Jakobson (1960)'ta ise bu temel iletişim modeli geliştirilerek dilin iletişimsel olarak kullanımında altı temel işlevi (boyutu) bulunduğu dile getirilmiştir (bk. Renkema 2004: 60). Roman Jakobson'un 1960'ta geliştirdiği iletişimsel model, Kıran ve Kıran (2006:92)'de aşağıdaki gibi çizelgeleştirilmiştir:

R. Jakobson iletişimde dilin altı işlevi olduğunu savunmakta ve bu altı işlevden birisinin de dilin şiirsel işlevi olduğunu dile getirmektedir. Dilin şiirsel işlevinde ileti kendi üzerine yoğunlaşmakta

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ve egemen öge olarak dil, sanat (şiir) işlevini yüklenmektedir³. Bu işlev dilde yer alan iki temel düzenlemeyle (seçme ve birleştirme) sağlanmaktadır. *Seçme*de dile getirilmek istenen kavramın doğrudan bağlı olduğu gösterge, dilin şiir işlevi söz konusu olduğu zaman önemli değildir. Çünkü şiir dili, göstergenin temel anlamından yola çıkıp, üzerine duygu değerlerini de katarak, çeşitli çağrışımlarda bulunulmasını, o göstergenin yananlam(lar)da kullanılmasını ve söz sanatlarıyla işbirliği yapmasını olanaklı kılmaktadır (Aksan 2003:15-20; İşeri 1999: 6). Şiirde geçen göstergeler (sözcük) algılandığında çeşitli tasarım, görüntü, çağrışım ve duyguların oluşmasını, bir uyaran olarak ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

2. Şiir Dili ve Şiir Çözümlemeleri

Şiir dilinde sözcükler gündelik kullanımlarındaki anlamlarının dışında yananlamlarıyla, *eğretilemeli* olarak kullanılabilir. Şair, şiirini oluştururken sözcüklerin ses değerlerinin art arda kullanıldığında yapacağı etkiyi, sözcükleri birleştirirken dilin çağrışımsal özelliğinden yararlanarak alışılmamış bağdaştırmaları oluşturmaktadır. Şiirde göstergeler aracılığıyla oluşturulan türlü aktarmalar, bağdaştırmalar, yinelemeler, birleştirmeler ve sapmalar şiir türünün incelenmesini o ölçüde güçleştirmektedir. Şairler, şiirlerini oluştururlarken seçtikleri sözcüklerin düşünce, coşku ve tasarımlarını etkili bir biçimde dile getirebilmek için onların tüm anlam değerlerinden yararlanmayı, onları etkileyici bağlantılar içinde kullanmayı yeğlerler. Her dilde göstergeler insan zihninde tek bir kavramın belirmesine yol açmayabilir, değişik anlamları da çağrıştırabilirler. Anlam, göstergelerin dil düzeni içinde anlam açısından taşıdığı tüm değerleri, temel ve yananlamı kapsamaktadır. Bu durumda bir dil göstergesinin tek bir kavramı değil, birden çok kavramı çağrıştırarak değişik kullanımları olabilmektedir.

Şiir çözümlemeleri değişik açılardan yapılabilir. Özünlü (2001:42-44)'te bu çözümleme açıları “Her biri dilbilimin ayrı bir dalı olan *sesbilgisi*, *biçim bilgisi*, *sözdizimi* ve *anlambilimi* alanlarında yapılmaktadır.” biçiminde belirtilmektedir. Bunların dışında şiire özgü kullanımlardan olan dildışı etmenler de şiir çözümlemelerinde göz önünde bulundurulmalıdır. Şiir, dilbilimin birçok alanını ilgilendiren ve birçok yönden konusunu oluşturan yazınsal bir tür olarak karşımıza

³ Dilin işlevleri konusunda bk. Jakobson, Roman (1963). *Essais de Linguistique générale*. Paris: Edition de Minuit. Ayrıca dilin işlevlerinin yanında şiir çözümlemesi konusundaki diğer bilgiler için bk. Korkut, E. (1993). *Enseignement de la Compréhension et de l'Expression Ecrite du Français Langue Etrangère à Travers le Langage Poétique*. Basılmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

çıkılmaktadır: *Ses yönüyle sesbilim ve görevsel sesbilimin; sözcüklerin seçimi, ses uygunluklarının oluşturulması anlambilimin, bireysel dil kullanılmasıyla biçem ve sözcükbilim alanlarının konularıyla iç içedir. Şiir, birçok açıdan incelenebilir.*

Rifat şiirin, “Her anlamlı yapı gibi anlatım ve içerik düzlemlerinden oluşan bir bütün” olduğunu belirtir ve “Şiiri anlamlandırmak istiyorsak, hem anlatımın biçimini hem de içeriğin biçimini inceleyip birbirine eklemek gerekir. Şiiri oluşturan, anlatımını ve içeriğini düzenleyen ögeler arasındaki ilişkilerdir. Göstergebilimsel bir çözümlemenin asıl amacı ise, anlatımın biçimini dikkate alarak, içeriğin biçimini anlamlandırmak ve buradan da şiirin bütün düzeylerdeki genel kuruluşunu yeniden yaşamaktır.” der.(2000: 20-21).

Andrews ise bir şiir incelemesinde göstergebilimsel yaklaşımın temelini “Gösterge ile gösterge arasındaki, gösterge ile gönderge arasındaki ve bir gösterge yapısı ile diğer bir gösterge yapısı arasındaki ilişkiler, bakış açısına göre değişecektir. Bu da metinlere ilişkin bir gerçeği yansıtmaktan öte bir şey değildir”(2006:23) biçiminde açıklamaktadır. Dolayısıyla göstergebilimsel bir yaklaşım, ‘o metnin anlamından çok anlamlandırım koşullarını ortaya koymak’ olarak değerlendirilmektedir.

Şiirsel betimlemelerde, anlıkta (zihin) oluşturulan ve görüntü sağlayan imgeler kullanılmaktadır. Bütün bunlar şiire özgüdür ve şiirde imge kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Sözcüklerin günlük kullanımlarından farklı kullanımı da bu imgelere bağlıdır. Aksan, çeşitli yazınbilimcilerin tanımlarından yola çıkarak şiirde imge kullanımının önemini vurgulamaya çalışmakta ve imgeyi “Sanatçının çeşitli duyularıyla algıladığı özel, özgün bir görüntünün dile aktarılışıdır; bir betimleme değil, öznel bir yorumlama sayılabilir”(2005:32) biçiminde tanımlamaktadır.

Şair, şiirinde birçok söz sanatı kullanır, bunlardan en sık başvurulanını da eğretileme ve benzetme oluşturmaktadır. Yazınsal metinlerde betimleme ve tanımlama bulunmaktadır ve yazar, yaptığı betimleme ve tanımlamaları çoğunlukla bir şeyi bir şeye benzetme⁴ yoluyla gerçekleştirmektedir. Bunu yaparken göstergelerin yananamlarını kullanmakta ve bu özelliğiyle de bilgilendirici metinlerden ayrılmaktadır. Bir inceleme yaparken yazınsal metinlerin bu tür dil kullanım özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

⁴ Geniş bilgi için bk. Çınar, B. (2008). Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Bakış. *Modern Türklük Araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. Cilt: 5, Sayı: 1, s. 129-142.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Günümüzde dilbilimsel açıdan şiir incelemelerinin ortaya çıkışıyla ve dilin dilbilimsel bir bakış açısıyla incelenmeye başlanmasıyla, dilin kurallarından çok bu kurallara dayanan *sapma*⁵ların daha yaygın olduğu görüşü hızla yayılmıştır. Sapmalar, özellikle şiirde dilin vazgeçilmez öğeleridir. Şiiri şiir yapan öğelerin başında sapmalar gelmektedir. Chomsky (1957) ile başlayan süreçte, dili kurallar bütünü olmaktan çıkararak sapmaların önemi üzerinde durulmuş ve dilin, *evrensel dilbilgisi*'ne ait kurallar ya da ünlü dilbilimcinin deyişiyle *ilkeler (rules)* dışında, *değiştirgenler (parametres)*⁶ ile hayat bulduğu savı giderek güçlenmiştir. Şiir dilinde günlük konuşmaların, dilin kurallarının dışında sapmaların kullanımına, deyim ve atasözlerine ve özellikle göstergelerin günlük kullanımlarının, sözlük anlamlarının dışında mecazlı (yananlam) ve sanatlı kullanımlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Şairi diğer bireylerden ayıran, kendine özgü (biçimsel) bir dil kullanabilmesidir. Bu türden kullanımlar, Saussure'de dil/söz, Chomsky'de edinç/edim kavramlarıyla da dile getirilmiştir. Şairin *söz*deki veya *edim (kullanım)*deki ayrılığı/aykırılığı onu *dilden/ edinçten* farklı kılmaktadır⁷.

Şiir dili, çoğu zaman dilden bağımsız olarak hareket eder ve okuyucunun da katkısıyla tamamen bireyselliğe bürünerek imgelerin, imgelerle kurulan bir dünyanın yansıması olarak karşımıza çıkar. Her okuyan kendi dünyasında ve kendi artalan (background) bilgilerine göre farklı anlamlara ulaşır. Şiir dili, dilden bütünüyle koparılamaz ancak şair ürününde (metninde, şiirinde), kullandığı dilin ana öğelerinden, o dile ait olmayan ve yalnızca o ürününe özgü (dolayısıyla şaire özgü) bambaşka anlamlar yaratabilen kişidir. Bu bireysellik ve kendine özgülük, ürünün farklı (çokanlamlılık) anlamlandırılmalarıyla ortaya çıkar. Bu farklı anlamlandır(ıl)malar, alıcuyu, ürünün/üreticinin asıl amacına götüren basamaklar bütünü oluşturur. Bu nedenle de şiir çözümlemelerinde çok farklı yollara gidilir. Dilbilimsel bakış açısıyla yapılan çözümlemeler, yine dilbilimin altalanlarından birisiyle yürütülür: *Sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel veya anlambilimsel, göstergebilimsel...* (bk. İşeri 1999: 9). Bu çalışmada ise şiir (Sessiz Gemi), anlambilim/göstergebilim kuramının sunduğu bakış açısıyla çözümlenmiştir. Bu çözümlemede şiir, çok yönlülük (sözcüklerin

⁵ *Sapma*: Göstergelerin değişik kullanılışlarıyla, belli bir kavramı, imgeyi yansıtmak için türettikleri kendine özgü sözcüklerle şiir dilinin doğal dilden ayrılan yönlerini yansıtmaktadır (Aksan,1995:75, 166-183).

⁶ Geniş bilgi için bk. Chomsky, N. (1982). *Rules and Representations*. Columbia University Press.

⁷ Geniş bilgi için bk. Uzun, Engin (2000). *Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları, s.3-15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kavram alanları, söz sanatları, kavramsal karşıtlıklar, dönüşümler, imge⁸, üreticiye özgü ruh durumları...) açısından değerlendirilerek incelenmiştir. Başka deyişle metin üreticisinin sunduğu dünyayı okurun kendi artalanıyla, şematik bilgilerini de ekleyerek oluşturduğu dünyanın anlambilimsel ve göstergebilimsel bakış açısıyla yeniden anlamlandırılmasıdır.

2.1. Sessiz Gemi Şiirinin Alanyazındaki Görünümü⁹

Alanyazında şiir çözümlemelerine ilişkin çalışmalar, metnin dışına gönderme yaptığından (*döneminin özellikleri, yazarın kişisel ve yazınsal özellikleri, ...*) metin dünyası ile gerçek dünyanın birbirine karıştığı ya da karıştırıldığı görülmektedir. Bu nedenle şairin şiirinin izlediği diğer şiirlerinde olan izleklerle desteklenerek üzerinde durulmaktadır. Oysa metin dünyası yazarın dünyasından farklı bir görünüm sunabilmektedir.

Ölüm kavramı kişiden kişiye, ulustan ulusa, kültürden kültüre göre değişiklik göstermektedir. Bir anlayış için son olurken diğer anlayış için başlangıç olabilir. Bu açıdan bakıldığında, şairin diğer ürünlerinden (şiir) ve kullanılan sanatlı anlatımlardan hareketle şiirin ölüm izlediği üzerine oturtulduğu görülmektedir (Külekeçi, 2005:59-60; Kocakaplan, 2005:76-77; Yıldırım ve Şimşek, 2006:209; Bayrak, 2008:33-39; Tanpınar, 2001:124). Tanyol (1995:87-95)'te Yahya Kemal ve Ölüm anlayışından söz ederken "Sessiz Gemi" şiirinden söz etmemesi, Yahya Kemal'in ölüm anlayışını işleyen şiirlerini eski ve yeni olarak iki açıdan ele alması ve her ikisinde de Sessiz Gemi şiirinden örnek vermemesi, alanyazında belirlenenlerin aksine, bu çalışmanın da savını destekleyen bir görünüm sunduğu söylenebilir.

Çonoğlu, Yahya Kemal'in Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde *ölüm* ve *âhîret* duygusunu bu dünya ve sonsuzluk âlemi bağlamında işleyen şairlerin başında gösterir(2007:81). Bu durum "Sonsuzluğu, ufukları, öte ve âhîret duygusunu şiirin ana teması (izlek) haline getiren şair, bu duyguların yanı sıra bir milletin meydana gelişinde önemli bir vasıta olarak gördüğü dini ve dinin yanı başında ölüm ve âhîret duygusunu da şiirlerinde işlemeyi ihmal etmemiştir." biçiminde dile getirilmektedir. Aynı zamanda Tanpınar(2001)'dan da söz ederek Yahya Kemal, hem yaşayışında hem de şiirlerinde "ölümü kovalayan

⁸ İmge, insanın gözlemediği nesne, olay ve nitelikleri, kendi zihninin süzgecinden geçirerek oluşturduğu, şairin de aynı eğilimle şiire aktardığı tasarımlar, kişiye özgü izlenimler (Aksan 2003: 30).

⁹ Sessiz Gemi şiiri alanyazında ölümü anlatan en güzel şiirlerden biri olarak belirtilmektedir. Bu çalışmada ise yapılan çözümleme sonucunda şiirin temel yapısının sonsuzluk üzerine kurulmuş olduğu görülmüştür. Bu nedenle şiirin alanyazındaki görünümü incelenmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bir şair” olarak değerlendirilmektedir. Çonoğlu (2007:82)’de Sessiz Gemi şiiri “Şairin ölümden bahsettiği önemli şiirlerinden biri Sessiz Gemi’dir. Şair, bu şiirinde bu dünyadan yola çıkarak âhirete intikal edenlerin geri dönmeyişlerini, gittikleri yeni ve sonsuz âlemden hoşnut olmalarıyla izah etmektedir.” biçiminde dile getirilerek şiirin son iki dizesi örnek olarak gösterilmektedir. Bayrak (2008:39)’da ise Hamdi Tanpınar’ın Rıhtımda “Uyuyan Gemi” şiiri ile Yahya Kemal’in “Sessiz Gemi” şiiri ölüm izleği çerçevesinde çözümlenmekte ve Sessiz Gemi şiiri hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: *Sessiz Gemi (insan) → meçhul → sessiz bir yolculuk → elemli yolculuk → ölüme karşı (korku, keder, ümit) → çıkılan yolculuğun bilinmezliği → dönüşü olmayan yol.* Yahya Kemal’in, yaşama sevinci olan ancak gizliden bir ölüm korkusu olan biri olarak belirtilmekte ve ölüm olayında ve sonrasında insanın başına gelebilecek olaylara karşı ümitli olduğu dile getirilmektedir.

2.2. Sessiz Gemi Şiirinin İncelenmesi

2.1.1. Biçim

Sessiz Gemi

1. Artık *demir almak* günü gelmişse zamandan,
2. *Meçhule giden* bir gemi kalkar bu limandan.
3. Hiç yolcusu yokmuş gibi *sessizce alır yol*;
4. *Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.*
5. Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,
6. *Günlerce siyah ufka bakar* gözleri nemli.
7. Biçare gönüller. *Ne giden son gemidir bu.*
8. Hicranlı hayatın *ne de son matemidir bu.*
9. Dünyada sevilmiş ve seven *nafile bekler*;
10. Bilmez ki, *giden sevgililer dönmeyecekler.*
11. *Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden.*
12. *Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden.*

Sessiz Gemi şiirinin alanyazında farklı biçimsel özellikler gösterdiği görülmektedir. Kimi eserlerde şiir alt alta dizeler hâlinde sıralanırken, kimilerinde ise beyitler hâlinde yazılmıştır. Metnin aslı ise alt alta dizeler hâlinindedir¹⁰. Bu yönüyle şiir, 12 dizeden oluşmaktadır. Şiirde noktalama imleri, son derece özenli bir şekilde kullanılmış ve okuyucunun şiiri etkili okumasını sağlayacak ipuçlarını verebilmiştir. Şair, noktama imlerinin kullanımında bir özgünlük ortaya koyma çabasına girmemiştir. Şiirin son dizelerindeki sözcükler

¹⁰ Şiirin aslı için bk. *Kendi Gök Kubbemiz*, 89-90, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

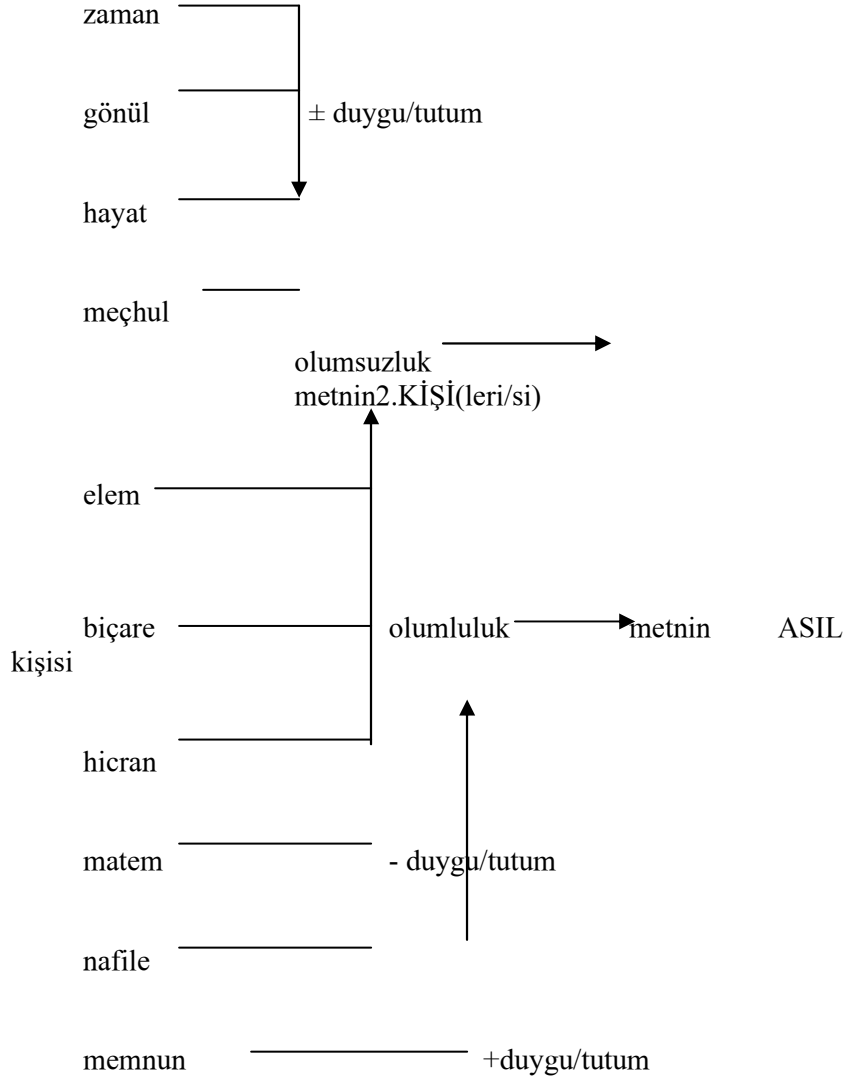
(aa, bb, cc, dd, ee, ff) biçiminde mesnevi nazım şeklini andıran biçimde uyaklı (kafiyeli) olarak oluşturulmuştur. Sezdizimine bakıldığında Aruz vezniyle ve (mef û lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fe û lün) kalıbıyla yazıldığı görülmektedir. İçsesteki ahenk şiirin bütününe yönelik bir sadelik, yalınlık ve akışkanlık sağlamaktadır.

2.1.2. Sözcük Alanları ve Karşıtlıklar

Şiirin soyut kavramlarına bakıldığında okuyucu üzerinde olumsuz bir durumun sezdirilmeye çalışıldığı görülebilir. Çünkü bu kavramlar içinden; *meçhul*, *matem*, *hicran*, *elem*, *biçare*, *nafile* kavramlarının hepsi insan zihnindeki olumsuz bir durumun dilsel sunulumlarını göstermektedir. Soyut kavramların içindeki diğer sunumlar ise, yansız (\pm nötr) bir anlam değerine sahip olarak, diğer kavramların \pm olumlu olmalarına göre biçimlenmektedir ya da bu değerleri olduğu gibi yani yansız olarak olumsuz bağdaştırıcıların dışında anlamlandırmayı da mümkün kılmaktadır. Şiirde geçen bu yansız olarak adlandırılabilir soyut kavramlar olumsuz tutumu sergileyen diğer kavramların etkisiyle, olumsuz bir tutum sergiler duruma getirilmiştir. Bu durum sözdizimsel olarak AÖ (ad öbeği)ni niteleyen AÖ'leri ile sağlanmıştır: *Biçare gönül*, *hicranlı hayat... vb.* Fakat bu soyut kavramlar içinden biri "*memnun*" sunumuyla, alıcıyı olumlu bir tutuma doğru iter gibi görünse de buradaki memnuniyet, şiir dünyasındaki asıl kişinin, yani gemi aracılığıyla aslında sonsuzluğa giden kişinin içinde bulunduğu duygusal durumun sunumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gidişin ardında kalanlar ya da şairin deyişiyle *rihtımda kalanlar* ise olumsuz bir duygu durumundadırlar. Çünkü bu seyahatte ne bir mendil sallanır ne de bir kol¹¹, rihtımda kalanların gözleri nemlidir, umutsuzdur, elemlidir, kederlidir, çaresizdir.

¹¹ "Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol / Birçok seneler geçti dönen yok seferinden" dizeleri bir "dil kusuru" olarak görülür. Bu hataların dikkat çekmemesi ise şiirin güzelliğine bağlanmaktadır (bk.Okay, M.O.,(2008), Yahya Kemal'de Şiir Dilinin Oluşumu, *Hayal Şiir: Yahya Kemal Beyatlı Şiiri Üzerine Makaleler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.88.).

Soyut kavramlar ve şiirdeki duygu/tutum durumları

Şiir içindeki bu kavramlara bakıldığında, olumsuzluk içeren kavramlara olumluluk içeren kavramlardan daha çok yer verildiği görülür. Böyle bir durumda da alıcının (okuyucu/dinleyici), olumsuz bir tutum içine çekilmesi doğaldır. Fakat metindeki Asıl kişi, tüm bu olumsuz duyguların dışında; olumsuz bir duruma karşı memnuniyetini de belirtmektedir. Bu memnuniyet zorunluluktan doğmaktadır. Gidenlerin geri dönmemesi güzel bir nedene (memnuniyet) bağlanmaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,/ Birçok seneler geçti dönen yok seferinden

İnanış açısından bakıldığında ölüm, bu dünyadan öbür dünyaya geçmek, zamansal ve mekânsal bir boyut değiştirmektir. İnsan sonsuza dek orada (âhirette) yaşamını sürdürecektir. Bu sonsuzluk âleminde memnuniyetin olması, geri dönüşün de olmaması anlamına gelmektedir. Şiir içinde metnin 2. KİŞİlerini (*rihtımda kalanlar*) olumsuzluğa iten izlek *ölüm* gibi görünse de metnin ASIL (*gemiyle seyahate çıkan kişi, yolcu*) kişisi için ölüm izleği sadece bir araçtır, onu *sonsuzluk*'a götüren bir araçtır. Bu sonsuzluk, ASIL kişi için onu memnuniyete götüren olumlu bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Metnin 2.KİŞİleri tarafından hissedilen ve şiirdeki biçimsel öğelerin varlığı ile alıcıda uyandırılan *ölüm* izleği, şair için “*estetik bir tutum*”dan öte değildir, *ölüm* izleğinin insan zihninde uyandırdıkları ise bu tutumdan bambaşka bir durum sunmaktadır:

ölüm

+canlıya özgü, +zorunlu, +son, +kaçınılmaz, +korku, +kavuşma,...vb.

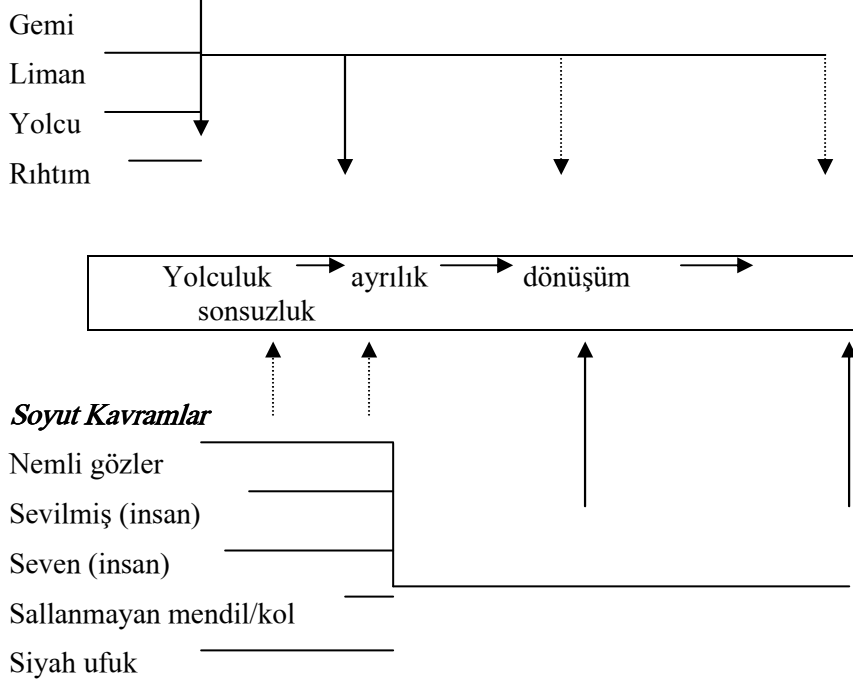
Şair açısından ise bu izleğin içindeki +son olma anlamsal değeri, ölümü, sonsuz bir rahatlığa, memnuniyete ulaştıran bir öge (araç) olarak ortaya çıkmaktadır (*Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden / Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden*). Şiirde asıl verilmek istenen son olan bu dünya değil, sonsuz olan öteki dünyadır. Çünkü, bu dünyada kalanlar elemli, kederli, biçare, hicranlı, gözleri nemlidir. Öteki dünyaya gidenler ise memnun olan ve bu memnuniyetten dolayı geri dönmeyen, sonsuz olarak orada kalanlardır.

Bunun yanı sıra, somut kavramlara baktığımızda ortada bir sonsuzluğa, bilinmeyene giden yolculuk/ayrılık durumunu yansıtan göstergelerin bulunduğu görülmektedir. Okur açısından farklı izleklere (*yolculuk, ayrılık, başkalaşma...*) ulaşılabilirken, bu göstergelerin ortaya koyduğu anlamsal değer, soyut kavramların KİŞİleri ile birleştirilince şiirin asıl izleğine (*sonsuzluk*) ulaşılabilir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Somut kavramlar ve şiirdeki duygu durumları

Somut kavramlar içinde değerlendirdiğimiz *ufuk* kavramının, *erişilmez olma, günün sonu, kızılık, tekrarlılık...* vb. anlam değerlerine eklenen *siyah* göstergesi, kavramsal çağrışımlarındaki *kızıl olma* anlambirimciğinden hareketle umudu, umutsuzluğa dönüştürmektedir. Ufuktaki bilinmezliğin ve sonsuzluğun gidenlerin dönmeyişinden kaynaklanan umutsuzluğu simgelemektedir. Bu durumda ortaya çıkan *siyah ufuk* kavramı, metindeki 2.KİŞİlere ait soyut kavramlar ile birlikte *karamsarlığı, umutsuzluğu* dolayısıyla da *bitmeyen (sonsuz olan)* bir durumu çağrıştırmaktadır.

Metin incelemelerinde metnin yüzey yapısında yer alan sözcüklerin oluşturduğu evrenin anlamlandırılması sonucunda ortaya çıkan derin yapının belirlenebilmesi için bu evrenin betimlenmesi gerekmektedir. Şiirde en sık yinelenen kavramlar denizle ilgilidir: *Gemi, demir almak, sessizce yol almak, rıhtım, siyah ufuk*. Deniz ise uçsuz bucaksız görünümüyle sonsuzluğu çağrıştırmaktadır. Gerçek yaşamdaki bilgilerimizden hareketle gemi, denizde yolcu taşıyan bir araçtır ve yola çıktığında (demir aldığı) siren sesleri duyulur. Şiirde ise bu geminin sessiz olması, zamandan demir alması, meçhule (bilinmeyene) doğru gitmesi yine gemideki yolcuların bu dünyadan (liman, rıhtım) başka bir dünyaya (sonsuzluk, bilinmeyen) gitmesi

Turkish Studies

anlamına gelmektedir. Şiirin başlığıyla birlikte ilk dizeden itibaren sonsuzluğu çağrıştıran sözcüklerin kullanılması rastlantısal değil bir uzamdan (âlemden) başka bir uzama (âleme) gidişi anlatmaktadır ve bu da sonsuzluğa gitmektir.

Her kavramın ya da anlamın ister yüzey yapıda ister derin yapıda olsun bir karşıt anlamı bulunmakta ve sözcük değerini bu karşıtlık ilişkisinde bulmaktadır. Bu şiirde yukarıdaki açıklamalara dayanarak **burası** (*bu dünya*) ve **orası** (*öteki dünya, âhiret*) karşıtlığı kurulabilmektedir. Kalanlar (bu dünyadakiler) rıhtımda, yolcular (ölü) gemi (tabut)dedir. Gemi aracılığıyla bilinmeyen, sonu ve dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkmışlardır. Bu yolculukla birlikte zamansal bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Sonu olan dünyadan sonsuz olan dünyaya gidiş anlatılmaktadır. Rıhtımda kalanlar kederli, elemli, gözleri siyah ufukta ve nemlidir, gönülleri çaresiz, hicranlı hayatta matemli ve boşuna beklemektedirler. Gemidekiler ise ne son gidenlerdir (bu gidiş sonsuzdur) ne de geri döneceklerdir (dönüşü yoktur). Başka deyişle, dönüşü olmayan ve sonu da belli olmayan bir başka âleme gitmektedirler. Gidenler de dönmediğine göre yerlerinden memnundurlar. Bu da diğer âlemin her bakımdan (zaman, mekân, mutluluk, huzur, kavuşma, erme, ulaşma...) sonsuzluğu çağrıştırması anlamına gelmektedir.

Bu belirlemelere göre **burası** ≠ **orası** karşıtlığı aşağıdaki biçimde oluşturulabilir:

Burası = *liman + rıhtım + belirlilik + elem, keder + hicranlı hayat + nemli gözler + nafîle (boşuna) bekleme + çaresizlik + son = Dünya.*

≠ (karşıtlık)

Orası = *bilinmezlik + dönüşü olmayan (yer, yol) + memnuniyet + sonsuzluk = Ahiret.*

3. Sonuç

Bu çalışmada Yahya Kemal Beyatlı'nın "Sessiz Gemi" adlı şiiri anlambilimsel ve göstergebilimsel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Şiirin kavramsal sunulumunda yer alan soyut ve somut kavramlar incelendiğinde, alanyazında görülen *ölüm* izleğinin aksine şiirin asıl kişinin ve bir eğretilime ile bu kavramı da içine alan, kapsayan daha üst bir kavramın, *sonsuzluk* izleğinin işlendiği görülmüştür. Ayrıca şiirde kullanılan kavramlar arasında kurulan karşıtlık ilişkisi sonucunda da şiirde anlatılmak istenenin "sonlu bir uzamdan sonsuz bir uzama gidiş, bir âlemden başka bir âleme gidiş, memnuniyet dolayısıyla da geri dönmeyiş" olduğu ortaya çıkmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Şiir incelemelerinde dilbilimsel verilerin kullanılması dile, özellikle de şiir diline farklı bakış açıları kazandırmaktadır. Andrews'un (2006)'da da belirttiği gibi göstergebilim dilsel olmayan dilüstü metinleri daha açık biçimde metinsellik özellikleri taşıyan ürünün incelenmesine benzer yollarla incelemek için modeller ve bir yöntem geliştirerek çözümlemeciye bir bakış açısı kazandırmaktadır. Dile bilimsel açıdan bakmak özellikle yazınsal metinlerin çözümlemesinde bir bakış açısı kazandırdığından öznel yargıların nesnelleşmesi ve dolayısıyla bilimsel olmasını sağlamaktadır. Farklı olarak nitelendirilen bu yeni bakış açısı ise özellikle şiir türü metinlerin çözümlenmesinin yöntemsel bir zemine oturtulması, derin yapılarındaki mantıksal ilişkilerin yüzey yapıdaki göstergeler aracılığıyla ilişkilendirilmesi sonucunda şairin oluşturduğu dünyaya okuyucunun da yaklaşması anlamına gelmektedir. Bu da göstergebilim kuramının özellikle üzerinde önemle durduğu “göstergelerin anlamından öte anlamlandırılması”dır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, D. (2005). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili (5.baskı)*. Ankara: Engin Yayınevi.
- _____. (2003). *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- _____. (1998). *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlabilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- ANDREWS, G.-W. (2006). *Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı* (çev. Tansel Güney, 5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAYRAK, Ö. (2008). “Ölümün Gizemi ve Simgesel Bir Unsur Olarak Yahya Kemal ve Tanpınar'ın Şiirine Yansıması.” *Akpınar Dergisi*. Sayı: 13. s. 33-40. Niğde: Tekten Ofset Matbaacılık.
- ÇONOĞLU, S. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Ölüm*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KIRAN, Z. & Kıran (Eziler) A. (2007). *Yazınsal Okuma Süreçleri (3.baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- _____. (2006). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- KIRAN, A. (1994). “Göndergenin Gücü ve Gerçeklik.” *Dilbilim Araştırmaları*. s. Ankara: Hitit Yayınevi.
- KOCAKAPLAN, İ. (2005). *Açıklamalı Edebi Sanatlar (4.Baskı)*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

- KOLCU, A.-İ. (2002). *Zamana Düşen Çılgılık*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KORKUT, E. (1997). "Bilge Karasu-Karanlıktan Işığa." Frankofoni. *Ortak Kitap No:9, s.53-62* Ankara: HÜ Yayınları.
- _____. (1993) *Enseignement de la Comprehension et de l'Expression Ecrite du Français Langue Etrangère à Travers le Langage Poétique*, basılmamış doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- KÜLEKÇİ, N. (2005). *Edebi Sanatlar (4.Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İŞERİ, K. (1999). Karanlık Kadın Maiko adlı Şiirin Çokanlamlılık Açısından İncelenmesi. *Çağdaş Türk Dili Dergisi*. Ankara: Dil Derneği Yayınları. sayı:136, s.5-13.
- OKAY, M.O. (2008). Yahya Kemal'de Şiir Dilinin Oluşumu. *Hayal Şiir: Yahya Kemal Beyatlı Şiiri Üzerine Makaleler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s.81-93.
- ÖZBALCI, M. (2006). *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası (3.baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZDEMİR, E. (1994). *Yazınsal Türler*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- ÖZÜNLÜ, Ü. (2001). Edebiyatta Dil Kullanımları. *İstanbul: Multilingual*.
- RENKEMA, J. 2004. *Introduction to Discourse Studies*. Amsterdam: Jhon Benjamin Publishing Company, s. 59-65.
- RİFAT, M. (2000). *Gösterge Avcıları (2.baskı)*. İstanbul: Om Yayınevi.
- _____. (1999). *Gösterge Eleştirisi*. İstanbul: Kaf Yayıncılık.
- TANPINAR, A.-H. (2001). *Yahya Kemal (4.baskı)*. İstanbul: Degah Yayınları.
- TANYOL, C. (1985). *Türk Edebiyatında Yahya Kemal (İnceleme ve Anılar)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- UZUN, E. (2000). *Evensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*